

Blokada me jako zanima, jer mi se čini da je to jedna od najdragocjenijih stvari koja se dogodila u posljednje vrijeme, koja odudara od uobičajenog političkog umatanja diskursa i načina mišljenja. S druge strane, tu je i potpuna neprimjerenost odgovora čak i dobronamjerne intelektualne sredine. Mislim da blokadu nije zauzdala neoliberalna vlast, nego da su je uništili dobronamjerni intelektualci svojim pokušajima pomoći. To je možda i najranjivije mjesto blokade – da nije bila praćena promišljanjem samog sebe, ni od strane studenata, ni od strane nastavnika. Nastavnici su načelno dali podršku besplatnom školovanju, ali su odmah počeli oklijevati čim je blokada počela dovoditi u pitanje neka njihova vlastita institucionalna pravila i privilegije, a nisu postavili pitanje o samima sebi i kvaliteti školovanja koje pružaju, a to je, čini mi se, najvažnija stvar. Studenti su degradirali blokadu cjenkanjem oko bodova, a profesori su je degradirali radeći svoj posao onako kako ga stalno rade, a to je manje-više – traljavo.

Trpimir Matasović, prir.: *Nenad Ivić: Volim razgovarati s mrtvima; Niz takozvanih "javnih intelektualaca" neminovno stvara prilično pogrešne stereotipe o visokoobrazovanim hrvatskim građanima* (razgovor s Ivićem), *Dnevni Kulturni Info*, portal Redakcije kulturnog programa Radija 101, 21. 8. 2009. (transkript razgovora emitiranoga na Radiju 101, integralno) URL: http://www.dnevnikulturni.info/vijesti/knjizevnost/2517/nenad_ivic_volim_razgovarati_s_mrtvima/ Dostupno i na: URL: <http://www.radio101.hr/?section=1&page=2&item=33570>

Lignja glasa za svoju tintu

(Kontingentni aperçu)

Studentska blokada je, kanda, jedini događaj koji, proizveden na mojem fakultetu, u potpunosti odgovara ideji univerziteta

Nenad Ivić

Lignje žive u dubini. Na površini:

*Le vent se lève! ... Il faut tenter de vivre!
L'air immense ouvre et referme mon livre ...*⁰¹

Paul Valéry, *Le Cimetière Marin*

Jedna od mnogih prešutnih pretpostavki stoji ispod onog što se u nas zove tranzicija: vjerovanje da se promjenom društvenog uređenja mijenjaju ljudi. Intermitentni povratak potisnutog i neprorađeni neuspjeh prošlih promjena održavaju život te pretpostavke. Jednom instaliran, *petit-bourgeois* je, kanda, instaliran zauvijek (zauvijek je ovdje kontingentno, mjeri se mojim postojanjem): on mijenja život i svijet ali uvjerenja po kojima ih uređuje, čita i mjeri, od *Enrichissez vous* do *Kaiser, Küche, Kirche* ostaju ista: u konačnici, promjena koja bi uvela besplatno visoko školovanje, uz ovakvo visoko školstvo, ne bi promijenila malo građanski habitus školovanih, samo bi ga, društvenom legitimacijom, učinila drskijim i posvećenijim. Stoga je teško tražiti promjene u promjenama samim (ispod ili iznad površine mora?), vrebati simptome stanja i stanje simptoma, simptome koji su stanje i stanje koje je simptom novog, različitog, otvorenog nečem što bi se moglo nazvati budućnošću bez kozmeto-kozmo-grafskih okruženja i utjeha.

Teškoća traženja je sumjerljiva ulogu potrage. Ulog potrage je mišljenje, ono što je još Descartes istakao kao razliku čovjeka u odnosu na majmuna: sposobnost posvjedočiti da se misli

⁰¹ "Vjetar se diže ... valja pokušati živjeti / Golemi uzduh otvara i zatvara moju knjigu", iz posljednje strofe poeme pod naslovom *Morsko groblje*. (op. ur.)

ono što se govori. Vrijednost mišljenja je u mogućnosti neprekidnog obnavljanja samog sebe. Jer mišljenjem postajemo ono što jesmo, ispod ili iznad historijski fikcionaliziranog fenomena čovjek čak i kad je to bogati (ili stipendirani) i bornirani malograđanin: provizorni, otvoreni, neutješeni i ... neutješeni.

Ovogodišnji događaj studentske blokade (upotrebljavam riječ *blokada* kao ime, etiketu ili naljepnicu za nekoliko događaja, istodobno zgusnutih i raspršenih u vremenu i prostoru: studentski prosvjed, odgovor nastavnog osoblja, reakcije građana i vlasti, ono što je dovelo do takvog prosvjeda i odgovor na njega, sve što se, ukratko, tradicionalno analitički, zove uzrok, povod, događaj i ishod), najprije je ustuknuće, suzdržavanje, poraz mišljenja. Zato što potvrđuje stalnost ili stabilnost, zatvorenost i utjehu.

Poraženi su ili ustuknuli, suspendirali su svoje mišljenje oni kojima su trenuci i dugotrajnosti nazvani poviješću ovog dijela svijeta (stanovita kultura, odavna prokazana ali jedina koju živim) dodijelili ulogu specijalista mišljenja: tzv. sveučilišna inteligencija. Ta inteligencija je raznolika i u našim uvjetima često teško svediva pod pojam inteligencije, pod *pars melior generis humani*. Neki specijalisti mišljenja su u mišljenje zalutali ili su njega zalutani: na jednom kraju, nagovor na rezanje pršuta za obranu diplomskog rada ili cjenik polaganja ispita na nekim zagrebačkim fakultetima nemaju ništa sa specijalizacijom za mišljenje; na drugom pak različiti interesi i životi, ambicije i patnje smještaju mišljenje na ne uvijek najviše ili najznačajnije mjesto individualnih biografskih hijerarhija. Ne radi se o tome da sveučilišna inteligencija nije odgovorila na studentsku blokadu. Inteligencija je istodobno podržala, osudila, prešutjela, uključila se u blokadu. Ali to *omnia simul*, uključivanje ili osuda, simpatija ili antipatija, šutnja i govor ostvarene su suzdržavanjem mišljenja.

Naša kultura je kultura knjige: objavljene ili zapisane. Ne mislim pritom na Bibliju ili Kuran, iako su historijski te knjige u korijenu naše kulture. Mislim na ideju knjige. Kao i koncept blokade, upotrebljavam koncept ideja knjige u najširem smislu razmjena, zaplitanja, stvaranja, započinjanja, ponovnog počinjanja, rasplitanja, raščinjavanja mišljenja. Ideja knjige je da je ta ideja beskonačna, da joj nema kraja (J.-L. Nancy). Knjige su znamen mišljenja, kao što je mišljenje znamen knjige. Stoga je ustuknuće ili suzdržavanje mišljenja, kao simptom, mnogo zlokobniji od globalizacije (o svemu se posvuda piše na isti način), neoliberalizma (marketing znanja kao znanje) ili (dnevne, tisućugodišnje, prizemne, visoke) politike.

Suzdržavanje mišljenja povezano je s jednim od glavnih zadataka specijalista mišljenja, sa proizvodnjom knjiga. Specijalisti ih moraju proizvoditi, proizvode ih, zakon im to nalaže ali stvar nije tako jednostavna. Knjiga čija je ideja da je ta ideja beskonačna ne proizvodi se po zadatku, zakonskom odredbom.

Većina se knjiga začinje pod okriljem beskonačnosti – i knjige su embriji, zakonski pritisnute – a završava, pojavljuje se kao kraj i konačnost, kao priručnik, traktat ili ništa. Istina, jaram nametnut knjizi od strane njezine institucionalne pojavnosti (od fakulteta do zakona, cijeli kulturni, tehnički, državni i politički dispozitiv mišljenja) vrlo je težak. Jaram, međutim, ne objašnjava u potpunosti zašto je u koricama specijalističkih zigota upisano odustajanje od knjige, program traktata ili priručnika, tekstova u kojima ne misli ništa ili je nekad, negdje mislio netko drugi, zašto je suzdržavanje mišljenja istodobno mišljenju, pretpostavka i cijena njegova pojavljivanja, zašto se mišljenje pojavljuje samo kao suzdržavanje mišljenja.

Priručnik ili traktat mogu biti kvalitetni. Specijalisti mišljenja prenose znanje i priručnici su im potrebni. To je nesporno. Ali njihova je vrijednost relativna, oni postoje samo u odnosu prema pravim knjigama. Knjige su beskonačne, a priručnici konačni (*A la recherche du temps perdu* prema ključu za čitanje *A la recherche*); priručnici su zamjenjivi, a knjige nezamjenjive (bezbrojni traktati o dekonstrukciji prema *L'écriture de la différence*). Ostvarujući program priručnika (priručnici postaju danas vrhunac znanstvene karijere) specijalisti mišljenja izdaju ideju knjige koja priručnike čini smislenim; misleći suzdržavanjem mišljenja, izuzimaju se iz ekonomije mišljenja.

Oeconomia ili *οικονομία* mišljenja nije tržišna stoga što pravilno upravljanje domaćim poslovima (domaćinstvom i samim sobom) ne teži stabilizaciji; podrazumijeva mogućnost destabilizirajuće autorefleksije na svim razinama, od autorefleksije pojedinca do autorefleksije grupe. Kad autorefleksija izostane, a ona je uvijek sadržana u ideji knjige, specijalisti mišljenja, ne proizvodeći knjige, postaju, svojevolumino ili *par la force des choses* (misliti je teško, opasno, ne vodi u HAZU ili dekanat) agenti stabiliziranja i tumačenja a ne stvaranja, ostaju ponavljači kulture koja neprekidno proizvodi vlastiti završetak i kraj, bez obzira na politička uvjerenja koja taj završetak zovu smrću civilizacije, globalizacijom ili multikulturalnošću. Farsa autorefleksije: stabilna kultura smatra vlastitu stabilnost jedinom dostojnom prenošenja studentima. Lignja glasa za svoju tintu: specijalisti mišljenja su izdajnici mišljenja. *Trahison des clercs* istodobno nova i uvijek prisutna, kao druga, tamna strana mišljenja i njegove specijalizacije, kao sigurna dubina lignje.

Izdaja ima posljedica. Specijalisti mišljenja izdajom ne ispunjavaju svoje obaveze. Obaveze proizlaze iz implicitnog ugovora koji bih mogao nazvati ugovorom mišljenja, prema kojem je proizvodnja znanja istodobno beskrajna i sukladna njegovom konačnom naučavanju; samo ako je beskonačnost konačno prenesena, ona može očekivati povratak beskonačnog u konačnom. Taj ugovor mišljenja određuje zajednicu koja se zove univerzitet ili *universitas studiorum*. U latinskoj riječi *universitas* stječu se, s jedne strane, ideje kolegijalnosti ili korporativnosti, a s druge, ideje totaliteta i općenitosti koje definiraju *studium* kao učenje

ali i gorljivost, te članove, tzv. *studiosi*, kao one koji se bave mišljenjem, neprekidno, gorljivo, s ljubavlju i znatiželjom, bilo da ga poučavaju ili ga uče. *Universitas* definira ugovor odnosom korporativnog (horizontalno i konačno, među istima; isti su svi *studiosi*, i profesori u trajnom zvanju i studenti), te univerzalnog (vertikalno i beskonačno, prema idealu, istini, smislu, kako god ga shvatili: shvaćanje univerzalnog naravno obavezuje i nije stoga slučajno da se blokada ne poziva na kozmos dok odgovor, čak i najdobronamjerniji, uvijek polazi od stajališta poretka i pretpostavlja kozmos). Odnos ideje knjige i knjige analogan je odnosu korporativnosti i univerzalnosti koji djeluje u konceptu *universitas*. Univerzitet, kao ostvarenje *universitas* ali i kao dispozitiv ekonomije mišljenja, počiva na ravnoteži konačnosti (pouke) i beskonačnosti (mišljenja) koju taj ugovor dopušta. Priručnici su odustajanje od univerzalnog, od njegove napetosti prema kolegijalnom i korporativnom koje određuje univerzitet; odgovara im, sa studentske strane, isključiva usmjerenost prema polaganju ispita, završavanju studija, a ne studiranju. Na pozadini cjenkanja o ECTS bodovima na mojem fakultetu, u koje se svojim infantilnim glasovima o tzv. *bodićima* uključuju i filozofi, tradicionalni specijalisti mišljenja, slogan *Znanje nije roba* zvuči komično. Svako takvo odustajanje, suzdržavanje, ustuknuće, svaka knjiga pretvorena u priručnik, svaka sumnjivo izvedena karijera predstavljaju raskidanje ugovora. *Studiosi* šegrti samo slijede majstore, a majstori šegrti. Posljedice su zlokobne. Dispozitiv mišljenja pretvara se u vlastitu suprotnost, u dispozitiv nemišljenja.

Stoga blokada nije samo događaj koji se može misliti korporativno i kolegijalno, na priliku sholastika, sa štakama autoriteta politike, kulturalne teorije ili sociologije, kao završena stvar. S kolegijalnog i korporativnog stajališta *jedna* blokada, čak i ako se ponovi, doista jest završena (nije li cilj proizvoditi krajeve i završetke?) bilo da se radi o pobjedi (ispunjenju zahtjeva) ili porazu (*business as usual*). Međutim, *sub specie universitatis*, ta ista, jedna blokada, ali kao blokada mišljenja, nije završena. Studentska blokada je nedjeljiva od blokade mišljenja sveučilišne inteligencije, njihova neispunjavanja ugovora mišljenja. Svjedoči o tome dubinski neuspjeh onih koji su je pokušavali misliti u političkim okvirima, zauzdati, koji su se htjeli nametnuti kao vođe, savjetnici ili jednostavno njome ponovno proživjeti svoju mladost. Blokada je, za nastavnike, njihov vlastiti neuspjeh, a njihovo suzdržavanje mišljenja čak i kad su ga širokogrudno potpomognuti medijima obznanjivali *urbi et orbi*, samo nastavak programa upisanog u njihovim intelektualnim zgotama. Tako je blokada mnogo više od događaja, istodobno konačna (povijesno usidrena) i beskonačna (*aeterna et immutabilis, exemplum*): prevladava svoje zahtjeve koliko god oni pravedni bili, očituje se kao *Gestalt* onog što je bilo i što dolazi, stalna opomena na izdaju mišljenja, na zatvaranje, utjehu stabilnog i završenog znanja, na kozmetiku kozmosa. Blokada je, kanda, jedini događaj koji, proizveden na mojem fakultetu, u potpunosti odgovara ideji univerziteta.

Vjetar se diže, treba pokušati živjeti. Ne radi se o tome da se blokadom digao vjetar kao nikada ranije, te da sada, kao nikada prije, treba pokušati živjeti. Vjetar je oduvijek puhao i sadržan je u knjizi, mojoj knjizi. Ovo *moj* nije posesivno, pripada knjizi kulture kojoj pripadam svakom knjigom koja me mijenja i od mene pravi, uvijek iznova, provizorno, subjekta. Te knjige su oduvijek zatvorene i uvijek otvorene: zbog beskrajne mogućnosti otvaranja i zatvaranja vrijedno je pokušati živjeti, makar to bio samo pogled u dubinu, u uplašene lignje obavijene oblacima vlastite tinte.

Dok se, u samoći dubina neba koje je more, ne udavim u oblaku vlastite tinte.

Tekst Nenada Ivića napisan je u rujnu 2009, a zatim u ponešto proširenom obliku izgovoren kao predavanje 2. prosinca 2009. na Filozofskom fakultetu u Zagrebu u okviru alternativne nastave za vrijeme druge, zimske blokade.